

ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩІOPTIONS FOR DEVELOPMENT OF EFFICIENT USE OF FIXED ASSETS
IN THE MODERN BUSINESS ENVIRONMENT

УДК 33.02:005.336.1:334.728

Панченко В.С.

магістр

Запорізький національний університет

Маркова С.В.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри бізнес-адміністрування
та менеджменту

зовнішньоекономічної діяльності

Запорізький національний університет

Олійник М.О.

студент

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

У статті висвітлюються головні проблеми функціонування підприємств України щодо ефективного використання основних засобів. Узагальнено головні визначення основних засобів. Висвітлюється питання їх важливості у функціонуванні підприємства. Наведені показники, за допомогою яких можна визначити стан використання основних засобів. А також пропонуються напрями щодо підвищення ефективності використання цих засобів.

Ключові слова: основні засоби, виробничі та невиробничі засоби, фондовіддача, фондодієвість, фондоозброєність.

В статье освещаются главные проблемы, с которыми существуют в наше время предприятия Украины. Обобщены главные определения основных средств. Освещается вопрос их важности в функционировании предприятия. Приведены пока-

затели, с помощью которых можно определить состояние использования основных средств. А также предлагаются направления по повышению эффективности использования этих средств.

Ключевые слова: основные средства, производственные и непроизводственные средства, фондоотдача, фондоемкость, фондовооруженность.

The article submitted for review highlights the main problems, with which Ukrainian enterprises currently exist. The main definitions of fixed assets are generalized. The issue of their importance in the operation of the enterprise is discussed. Indicators are given to help determine the state of use of fixed assets. And directions for increasing the efficiency of using these funds are also offered.

Key words: fixed assets, production and non-productive assets, return on assets, capital intensity, capital-labour ratio.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли в Україні спостерігається повсюдний і глобальний занепад виробництва, величезне значення має підвищення ефективності використання, модернізація та відтворення основних засобів, особливо в наявних умовах дефіциту фінансових надходжень, інвестицій. У зв'язку з цим зростають роль і значення діагностики та аналізу наявності, руху та використання основних засобів підприємства.

Сьогодні у діяльності підприємств гостро постає проблема підвищення ефективності використання основних засобів. Нижче наведена статистика ступеня зносу основних засобів (ОЗ) в Україні, дані якої взяті з сайту державної служби статистики України (рис. 1). [1]

Як бачимо, ступінь зносу наблизився до критичної точки майже 85% у 2014 році, а після складних політичних подій та подальшого фінансування з боку ЄС дещо знизився. Так, за даними 2018 року

показник зносу ОЗ становить понад 50%, що негативно характеризує рівень вітчизняного виробництва, його здатність конкурувати з модерною технікою та технологією. Щодо нових основних засобів, які були введені протягом року, (рис. 2), то різке підвищення спостерігається лише у 2016 р. [1]

Отже, проблема ефективного використання основних засобів як головного джерела праці є актуальною і потребує детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У розробленні як теоретичних основ, так і практичних підходів до проблеми діагностики та аналізу основних засобів свій внесок зробили такі провідні економісти, як Н.Ф. Огійчук, В.А. Сідун [2], О.О. Гетьман [7], М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець та ін. У розрізі цього питання можна виділити проблеми, які потребують негайного розв'язання, а саме:

– забезпеченість підприємства основними засобами у належному стані;

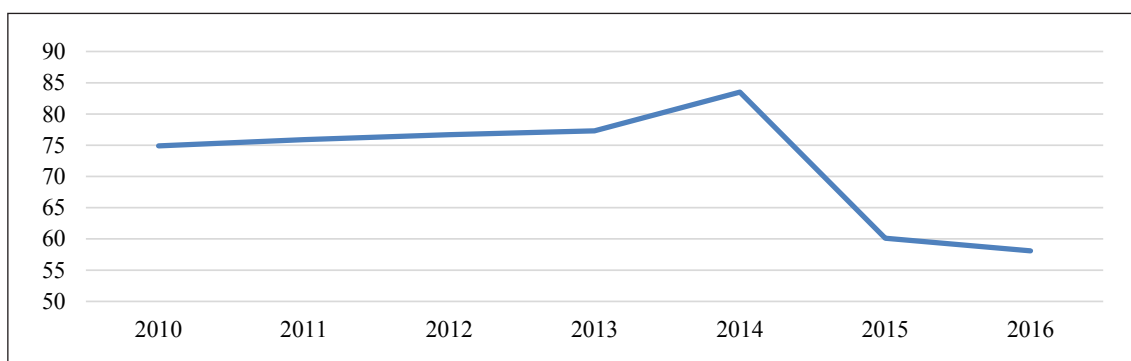

Рис. 1. Динаміка ступеня зносу основних засобів в Україні, % [1]

– фактори, що впливають на рівень ефективного використання основних засобів, та напрями підвищення застосування основних засобів праці.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз основних напрямів підвищення ефективності використання основних засобів у сучасному бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні засоби – засоби праці, які використовуються в процесі виробництва тривалий час (впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення в експлуатацію), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлений продукт поступово, у міру використання [2, с. 33].

Основні засоби підприємств включають основні виробничі і невиробничі засоби. Виробничі є частиною основних засобів, які беруть участь у процесі виробництва тривалий час та зберігають при цьому натуральну форму. Їхня вартість переноситься на виготовлений продукт частинами, поступово, у міру використання. Відновлення основних виробничих засобів відбувається через капітальні вкладення. Невиробничі основні засоби – це житлові будинки та інші об’єкти соціально-культурного і побутового обслуговування, які не використовуються у господарській діяльності і перебувають на балансі підприємства [3, с. 147].

До основних виробничих засобів належать: земельні ділянки; капітальні витрати на поліп-

шення земель, не пов’язані з будівництвом; будівлі, споруди, передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти; тварини; багаторічні насадження; бібліотечні засоби; малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові (не титульні) споруди; природні ресурси; інвентарна тара; предмети прокату та ін.

Невиробничі основні засоби не беруть участі в процесі виробництва і не переносять своєї вартості на вироблений продукт. Вони відтворюються тільки за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства. Не беручи до уваги те, що вони безпосередньо не впливають на обсяг виробництва, їх збільшення пов’язане з поліпшенням добробуту працівників підприємства. Це позитивно впливає на результати діяльності підприємства і на зростання продуктивності праці. Нижче наведений приклад основних виробничих засобів, що діляться на активну та пасивну частину (табл. 1).

Одним зі шляхів збільшення обсягу виробництва продукції є забезпеченість їх основними засобами в необхідній кількості та асортименті, економічне та ергономічне їх використання. Стан та ефективність використання основних засобів безпосередньо впливають на виконання виробничої програми підприємства і можливість отримання прибутку [4].

Складні економіко-політичні процеси останніх років змусили вітчизняні компанії переглянути

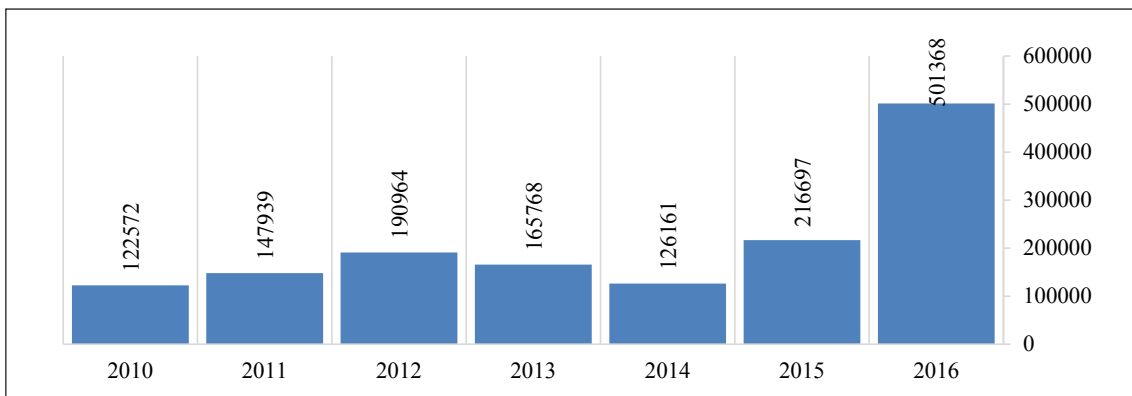

Рис. 2. Нові основні засоби, введені протягом року, млн. грн. [1]

Таблиця 1

Склад основних виробничих засобів підприємств

Основні виробничі засоби	
Активна частина основних виробничих фондів	Пасивна частина основних виробничих фондів
Робочі машини й устаткування	Будівлі
Транспортні засоби	Споруди
Вимірювальні й регулюючі прилади	Господарський інвентар
Обчислювальна техніка та лабораторне устаткування, тощо	

свою політику щодо ефективності використання всіх наявних ресурсів з метою найшвидшого вирішення проблем конкурентоспроможності та економічної стабільності [5]. Ефективність використання ОЗ характеризується низкою показників, які поділяються на загальні та часткові. Основним із загальних показників використання основних фондів є фондовіддача ($\Phi_{від}$), яка визначається як відношення обсягу виробленої продукції до середньої вартості основних виробничих фондів і показує, скільки продукції одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в основні фонди (1) [6, с. 103]:

$$\Phi_{від} = \frac{Q}{\Phi}, \quad (1)$$

де Q – обсяг продукції підприємства за рік;
 Φ – середньорічна вартість основних фондів підприємства.

Оберненим показником до фондовіддачі є фондомісткість (Φ_m). Фондомісткість являє собою показник, що показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції. Його можна обчислити за формулою (2) [7, с. 248]:

$$\Phi_m = \frac{\Phi}{Q}. \quad (2)$$

Фондоозброєність розраховується діленням середньої вартості основних засобів, активної їх частини на середню чисельність робітників у найбільшій зміні, а за однозмінної роботи – на середньооблікову чисельність робітників (3) [8, с. 237]:

$$\Phi_o = \frac{\Phi}{C_p}. \quad (3)$$

де C_p – чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства.

З наведених формул (1, 2, 3) на прикладі фінансово-економічної діяльності вітчизняного промислового лідера ПАТ «Запоріжсталь» визначимо основні показники ефективного використання основних засобів: фондовіддачу, фондомісткість та фондоозброєність (табл. 3).

Дані (табл. 2) для розрахунку наведені на сайті національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [9].

Згідно з табл. 3 видно, що з 2014 по 2015 роки фондовіддача зросла, фондомісткість, відповідно, зменшилася (–17%), а фондоозброєність у 2015 році збільшилася порівняно з 2014 роком (+30%), що свідчить про збільшення вартості основних виробничих засобів. Отримана динаміка обчислених показників підтверджує ефективність використання основних фондів на промисловому бізнес-гіганті, але на досить незначному рівні.

Середньорічна вартість основних фондів (Φ) обчислюється за формулою (4) [2, с. 50–51]:

$$\Phi = \Phi_n + \Phi_{вв} * \frac{T_{вв}}{12} - \Phi_{вув} * \frac{T_{вув}}{12}, \quad (4)$$

де Φ_n – вартість основних фондів на початок року;

$\Phi_{вв}$ – вартість введених протягом року основних фондів;

$T_{вв}$ – кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонують основні фонди;

$\Phi_{вув}$ – вартість виведених з експлуатації основних фондів підприємства;

$T_{вув}$ – кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів.

У роботі промислових підприємств (наприклад, ПАТ «Запоріжсталь») застосовується також метод інтегральної оцінки, який дає змогу надати

Таблиця 2

Вихідні дані для обчислення показників використання основних засобів на ПАТ «Запоріжсталь»

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, +/-
	2014	2015	
Вартість основних виробничих засобів, грн.	12816426	16217464	+ 3401038
Середньорічна чисельність працівників, чол.	14387	13998	– 389
Дохід (виручка) від реалізації, грн.	22110517	31395478	+ 9284961
Прибуток, грн.	5837913	7813209	+ 1975296

Таблиця 3

Розрахунок показників ефективності використання основних фондів на ПАТ «Запоріжсталь»

Показники	Роки		Темп росту, +/-	Темп приросту
	2014	2015		
Фондовіддача, грн.				
за доходом (виручкою) від реалізації	1,7	1,9	+ 0,2	112%
за прибутком	0,4	0,5	+ 0,1	125%
Фондомісткість, грн.				
за доходом (виручкою) від реалізації	0,6	0,5	– 0,1	83%
за прибутком	2,2	2,1	– 0,1	95%
Фондоозброєність, грн./чол.	890,8	1158,5	+ 267,7	130%

узагальнюючу оцінку ефективності використання основних фондів підприємства.

Розрахунок значення інтегрального показника зміни ефективності використання основних фондів $K_{\text{еф}}$ здійснюється за формулою (5):

$$K_{\text{еф}} = \sqrt{I_{\text{рф}} * I_{\text{фв}}}, \quad (5)$$

де $I_{\text{рф}}$ – індекс зміни прибутковості основних фондів за аналітичний період;

$I_{\text{фв}}$ – індекс зміни фондовіддачі основних фондів за аналітичний період.

За останні роки, у тому числі і на ПАТ «Запоріжсталь», різко сповільнилися темпи оновлення основних виробничих фондів, що приводить до збільшення їх фізичного та морального зносу і негативно позначається на господарській діяльності підприємств. Підвищуються норми і стандарти з боку держави, тому що застарілі основні засоби можуть привести до шкоди здоров'ю та життю персоналу та до зниження якості продукції, що виробляється.

Тому для покращення ефективності використання основних засобів на ПАТ «Запоріжсталь»

була запропонована схема (алгоритм) щодо плану конкретних дій, спрямованого на максимальну віддачу джерел (предметів) виробництва з мінімальними витратами ресурсів компанії (рис. 3):

Висновки з проведеного дослідження. Основні засоби – один з найважливіших факторів виробництва та чинників діяльності компанії. Їх стан і ефективне використання впливають на кінцеві результати кожного виду бізнесу. Важливе значення в сучасних турбулентних, важкопрогнозованих умовах для росту ефективності використання основних засобів має встановлення їх оптимальної структури, своєчасне оновлення, застосування більш прогресивних видів техніки та технологій виробництва, постійна модернізація та покращення засобів праці. Особливу роль у вирішенні завдань кількісного та якісного збільшення обсягів виробництва відіграє рівень кваліфікації персоналу. Оновлення основних засобів – безперервний процес, що є прямо пропорційним оновленню знань та навичок людей, що створюють виробничу продукцію.

Якісно-кількісна діагностика основних засобів підприємства з роками тільки ускладнюється.

Рис. 3. Алгоритм основних варіантів ефективного використання основних засобів на промисловому підприємстві

Джерело: складено авторами на основі [7, с. 251–252]

Тому вирішення проблеми підвищення ефективності їх використання є основним завданням діяльності підприємств, від результату якого залежить фінансовий стан та конкурентоспроможність підприємства. Так, розрахунки показників фондовіддачі, фондомісткості та фондоозброєності промислового підприємства ПАТ «Запоріжсталь» свідчать, що основні засоби використовуються неефективно. Все це зумовлюється не тільки поганою ефективністю їх використання, але й невчасним оновленням, модернізацією та ремонтом ОЗ. Вирішення цього нагального питання лежить у площині активізації інноваційно-інвестиційної політики модернізації з максимальною підтримкою державою таких ініціатив підприємств, що функціонують у сучасному бізнес-середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Сідун В.А. Економіка підприємства : Навчальний посібник / В.А. Сідун, Ю.В. Пономарьова. вид. 2-ге, перероб. та доп. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 356 с.
3. Шило В.П. Теоретично-практичний посібник/ В.П. Шило, С.Б. Ільїна, С.С. Доровська, В.В. Барабанова. Київ: ВД «Професіонал», 2016. 288 с.
4. Азаренков Г.Ф. Економічний аналіз : навч. посібн. Ч.3 / Г.Ф. Азаренков, З.Ф. Петряєва, Г.Г. Хмеленко. Х. : Вид. ХНЕУ, 2014. 246 с.
5. Чернелевський Л.М. Економічний аналіз на підприємствах промисловості і торгівлі : підручник / Л.М. Чернелевський. К. : Пектораль, 2003. С. 57.
6. Кожанова Є.П. Економічний аналіз : Учбовий посібник для студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання / Є.П. Кожанова. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2015. 343 с.
7. Гетьман О.О. Економіка підприємства : Навч. посіб. / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – 2-ге видання. К. : Центр учбової літератури, 2017. 488 с.
8. Серединська В.М. Економічний аналіз : Навчальний посібник / В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович. Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. 624 с.
9. Відомості НКЦПФР. URL: <http://smida.gov.ua/>

REFERENCES:

1. State Statistical Service of Ukraine [Electronic resource]: Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Sidun V.A., Ponomar'ova Ju.V. (2006) Ekonomika pidpryjemstva [Enterprise economy]. Kharkiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
3. Shylo V.P., Il'ina S.B., Dorovs'ka S.S., Barabanova V.V. (2016) Teoretychno-praktychnyj posibnyk [Theoretical and practical manual]. Kyiv: Professional. (in Ukrainian)
4. Azarenkov G.F., Petrjajeva Z.F., Hmelenko G.G. (2014) Ekonomichnyj analiz [Economic analysis]. Kharkiv: KhNEU (in Ukrainian)
5. Chernelevs'kyj L.M. (2003) Ekonomichnyj analiz na pidpryjemstvah promyslovosti i torgivli [Economic analysis at the enterprises of industry and trade]. Kyiv: Pektoral.(in Ukrainian)
6. Kozhanova Je.P. (2015) Ekonomichnyj analiz: Uchbovyj posibnyk dlja studentiv ekonomichnyh special'nostej usih form navchannja [Economic analysis: A manual for students of economic specialties of all forms of study]. Kharkiv: INZhEK. (in Ukrainian)
7. Get'man O.O., Shapoval V.M. Ekonomika pidpryjemstva [Enterprise economy]. Kyiv: Center for Educational Literature.(in Ukrainian)
8. Seredyns'ka V.M., Zagorodna O.M., Fedorovych R.V. Ekonomichnyj analiz [Economic analysis]. Ternopil: Aston.(in Ukrainian)
9. Information from the NSSMC [Electronic resource]: Access mode: <http://smida.gov.ua/>

Panchenko V.S.

Master

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

Markova S.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Business Administration

and Management of Foreign Economic Affairs

Zaporizhzhia National University

Oliynic M.O.

Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

OPTIONS FOR DEVELOPMENT OF EFFICIENT USE OF FIXED ASSETS IN THE MODERN BUSINESS ENVIRONMENT

In Ukraine, there is a widespread and global decline in production. First of all, the reason for this is that the fixed assets of most enterprises are morally and physically obsolete. Our country is approaching civilized market relations, so increasing the efficiency of use, modernization, and reproduction of fixed assets is of great importance. And all this is taking place in the current conditions of the deficit of finance and productive investment. An attention should also be paid to problems that require immediate resolution, such as:

- the provision of the enterprise with fixed assets in proper condition;
- factors affecting the level of effective use and identifying the direction of its increasing.

As is known, fixed assets are those means of labour that are used in the production process, while retaining their natural-material form, and their cost is transferred to the manufactured product. They, in turn, are divided into the main production assets and also non-productive assets.

The market economic processes of recent years have compelled Ukrainian enterprises to reconsider their policy regarding the efficiency of using all available resources with a view to solving the problems of competitiveness and economic stability as soon as possible. And so to find out how effectively the company's fixed assets are used, you can use the formulas given in the article. On example of publicity partnership "Zaporizhstal" identified such indicators as: return on assets, capital intensiveness, the capital-labour ratio for 2014–2015. From the results, it was found that fixed assets are used effectively but at a rather insignificant level. Therefore, the company should use the directions, the full list of which is in the article. Here are some of them:

- 1) Increase in the volume of capital investments.
- 2) Renewal of fixed assets as it wears out.
- 3) Uniform loading during the working day.

Compliance with recommendations, timely understanding of how important this is for the operation of the enterprise, and also following the directions of increasing the efficiency of the use of fixed assets will allow Ukraine as a whole to enter civilized market relations without unnecessary obstacles and reach a new level.